

Vol.17, No. 40, summer 2022,

Quarterly

ISSN: 1735-4536

Islamicedu@irhu.ac.ir

Comparative Evaluation of the Quality of Extracurricular Activities Implemented in High Schools in Qom

Mohsen Dibaei Saber (Corresponding Author, Shahed University, m.dibaei1359@gmail.com)

Ali Heydari (General Department of Education of Qom Province, heydari.a1358@gmail.com)

Amir Hoshang Mollahoseini (General Department of Education of Qom Province, mollahoseini-391@yahoo.com)

ARTICLE INFO

Article History

Received: 2021/6/7

Accepted: 2021/9/23

Key Words:

Assessment,
Extracurricular Activities,
Implemented Curriculum,
Nine Elements of Klein,
Junior High School,
Qom Education

ABSTRACT

The aim of this study was to compare the quality of extracurricular activities implemented in high schools in Qom based on nine elements of Klein. The research method is descriptive-survey and applied in terms of purpose. The study population includes principals, educators and junior high school students who were selected as a sample using simple random stratified sampling method, and 140, 119 and 401 people were selected respectively according to Morgan table. The data collection tool was a researcher-made questionnaire. The form and content validities of the questionnaire were calculated by experts in the relevant field, and the reliability was calculated using Cronbach's alpha coefficient to be 0.97. Descriptive and inferential statistical methods such as one-sample t-test, Kruskal-Wallis analysis of variance and Mann-Whitney U test were used to analyze the data.

The research findings showed: (1) from the point of view of the managers of extracurricular activities implemented are in an unfavorable situation in the dimensions of "goals and educational materials". (2) From the educators' point of view, the extracurricular activities implemented are in an unfavorable situation in the "learning time" dimension. (3) From the students' point of view, the extracurricular activities implemented are in an unfavorable situation in the dimensions of objectives, content, educational materials, learning activities, implementation strategies, evaluation, grouping, time and space.

ارزیابی مقایسه‌ای کیفیت فعالیت‌های فوق برنامه درسی اجرا شده در مدارس دوره متوسطه شهر قم

محسن دیبایی صابر (نویسنده مسئول، دانشگاه شاهد؛ m.dibaei1359@gmail.com)

علی حیدری (اداره کل آموزش و پرورش استان قم؛ heydari.a1358@gmail.com)

امیرحوشنگ ملاحسینی (اداره کل آموزش و پرورش استان قم؛ mollahoseini-391@yahoo.com)

اطلاعات مقاله

چکیده

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۳/۱۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۷/۱

واژگان کلیدی:

ارزیابی،

فعالیت‌های فوق برنامه،

برنامه درسی اجرا شده،

عناصر نه‌گانه کلاین،

دوره متوسطه اول،

آموزش و پرورش شهر قم

پژوهش حاضر با هدف ارزیابی مقایسه‌ای کیفیت فعالیت‌های فوق برنامه درسی اجرا شده در مدارس دوره متوسطه شهر قم براساس عناصر نه‌گانه کلاین انجام شده است. روش پژوهش، توصیفی-پیمایشی و به لحاظ هدف کاربردی می‌باشد. جامعه پژوهش شامل مدیران، مربیان و دانش‌آموزان دوره اول متوسطه شهر قم می‌باشد که با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی ساده و برحسب جدول مورگان به ترتیب ۱۱۹، ۱۴۰ و ۴۰۱ نفر به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. ابزار جمع‌آوری اطلاعات، پرسش‌نامه محقق ساخته بود. روایی صوری و محتوایی پرسش‌نامه به‌وسیله صاحب‌نظران حوزه مربوطه و پایایی نیز با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۷ محاسبه شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی و استنباطی از قبیل آزمون t تک نمونه‌ای، تحلیل واریانس کروسکال-والیس و آزمون U مان ویتنی استفاده شد. یافته‌های پژوهش نشان داد: ۱. از دیدگاه مدیران فعالیت‌های فوق برنامه درسی اجرا شده در ابعاد «اهداف و مواد آموزشی» در وضعیت نامطلوبی قرار دارند؛ ۲. از دیدگاه مربیان فعالیت‌های فوق برنامه درسی اجرا شده در بعد «زمان یادگیری» در وضعیت نامطلوبی قرار دارند؛ ۳. از دیدگاه دانش‌آموزان فعالیت‌های فوق برنامه درسی اجرا شده در ابعاد اهداف، محتوا، مواد آموزشی، فعالیت‌های یادگیری، راهبردهای اجرا، ارزشیابی، گروه‌بندی، زمان و فضا در وضعیت نامطلوبی قرار دارند.

مقدمه

رسالت آموزش و پرورش در هر کشوری تقویت نگرش انسانی به زندگی و ارتقای فلسفه آن و ایجاد توانایی در افراد جامعه برای زندگی سالم و سازنده است. بر این اساس یکی از اهداف بسیار مهم آموزش و پرورش آن است که کودکان را برای زندگی واقعی آماده کند. تربیت فرهنگی و اجتماعی از جمله کارکردهای کلیدی آشکار و اساسی آموزش و پرورش محسوب می‌شود (کریمی، ۱۳۸۷، ص ۴۱) که نظام‌های آموزشی در کشورهای مختلف با طراحی و اجرای برنامه‌های درسی تلاش می‌کنند به آن دست یابند. برنامه درسی مدارس به‌عنوان قلب نظام تعلیم و تربیت و ابزاری در جهت تحقق اهداف آموزش و پرورش عبارت است از مجموعه‌ای از وقایع از قبل پیش‌بینی شده که به قصد دستیابی به نتایج آموزشی و تربیتی برای یک یا بیش از یک دانش‌آموز در نظر گرفته شده است (فتحی‌واجارگاه، ۱۳۹۸، ص ۵۴). متخصصان مختلف برنامه درسی از قبیل الیوت آیزنر، الیزابت والنس، جان میلر، دکر واکر، دورتی هونیک، ویلیام پاینار، آنتونی پنا و هنری جیرو موفق به طراحی و ارائه نظام متاتئوریک در خصوص برنامه درسی شدند که موجبات ارائه مفاهیم دقیق و فراگیر برنامه درسی در سه مقوله کلی برنامه درسی آشکار (صریح)^۱، برنامه درسی پنهان (مستتر)^۲ و برنامه درسی عقیم (پوچ)^۳ را فراهم کردند (فتحی‌واجارگاه، ۱۳۹۹، ص ۷۴). برنامه‌های درسی دارای دو جنبه رسمی و غیررسمی هستند. منظور از برنامه درسی رسمی برنامه‌ای است مشخص و مدون که توسط نظام آموزشی رسمی تعیین شده و در قالب اهداف معین و کتاب درسی به دانش‌آموزان ارائه می‌شود. ولی برنامه درسی غیررسمی چارچوب خاصی نداشته و بیشتر با فعالیت‌های فوق برنامه سروکار دارند. هدف این نوع برنامه‌ها توجه به تفاوت‌های فردی بین دانش‌آموزان است

۱. منظور از برنامه درسی رسمی، فعالیت‌های برنامه‌های درسی هستند که نظام آموزشی آنها را به‌طور رسمی اعلام می‌کند و در بسیاری از موارد در قالب کتاب‌های درسی در مدارس و مراکز آموزش عالی تدریس می‌شود.
 ۲. مجموعه‌ای از یادگیری‌ها در نظام آموزشی است که در بستر فرهنگ حاکم بر محیط آموزشی و بدون آگاهی مدیران، مربیان و فراگیران برای فراگیران حاصل می‌شود.
 ۳. برنامه درسی پوچ، مفهومی است که هدف آن جلب توجه دست‌اندرکاران و تصمیم‌گیرندگان برنامه‌های درسی به تأمل و اندیشه درباره آنچه از دستور نظام آموزشی و از حوزه برنامه درسی صریح (رسمی) حذف می‌شود، است.

(ابراهیمی، ۱۳۹۷، ص ۳). این نوع برنامه‌ها فعالیت‌هایی هستند که دانش‌آموزان در آنها شرکت می‌کنند تا استعدادهای فردی بالقوه، آشکار شده و بر توانمندی‌هایشان افزوده شود و از سوی دیگر، برای شرکت در فعالیت‌های زندگی آماده‌تر شوند (درزی‌رامندی و همکاران، ۱۳۹۸، ص ۴۵). از آنجایی که تفاوت‌های افراد در ابعاد مختلفی دیده می‌شود، فعالیت‌های فوق برنامه سعی می‌کنند این ابعاد را در نظر گیرند و همسو با آنان حرکت نمایند. این برنامه‌ها ابعاد مختلف جسمی (رعایت بهداشت، تغذیه سالم، ورزش)، عقلانی (ایجاد بینش علمی، اهمیت دادن به تفکر، تقویت خلاقیت، تقویت مهارت استدلال و برهان)، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، اخلاقی، دینی، عاطفی و سیاسی را دربر می‌گیرند. بعضی اوقات نیز این فعالیت‌ها شکل انفرادی به خود می‌گیرند و خود فرد مسئولیت انجام فعالیت‌ها را بر عهده می‌گیرد، مانند انجام ورزش‌های انفرادی (ملکی، ۱۳۹۹، ص ۷۴).

یکی از ویژگی‌های آموزش و پرورش پیشرفته و مدرن، توجه ویژه به فعالیت‌هایی است که دانش‌آموزان در بیرون از مدرسه و کلاس درس انجام می‌دهند. نتایج تحقیقات مختلف از قبیل البایراک^۴ (۲۰۲۱)، آسیو و همکاران^۵ (۲۰۲۱)، کینگ و بریگام^۶ (۲۰۲۰)، کیومیوا و پولیشکو^۷ (۲۰۱۵) نشان داده است این قبیل فعالیت‌ها بیشتر از فعالیت‌های کلاسی در رشد دانش‌آموزان مؤثر هستند. براساس تحقیقات مختلف از قبیل دیمیدویچ و هولیک^۸ (۲۰۲۰)، بارتکوس و همکاران^۹ (۲۰۱۲)، دیبایی صابر (۱۳۹۹)، برنامه‌های رسمی و متداول و کلاس‌ها و مدارس بیشتر متوجه پرورش حافظه و به‌کار انداختن قوای ذهنی شاگردان است و به رشد جنبه‌های عاطفی و اجتماعی افراد چندان توجهی ندارند. فراگرفتن علوم با نشستن بر روی نیمکت مدرسه و گوش دادن به سخنان معلم میسر نیست. شاید آموزش صرف صورت گیرد؛ اما در آموزش واقعی باید دانش‌آموز از کلاس بیرون بیاید و وارد زندگی و اجتماع شود. در مدرسه طوری

4. Albayrak.

5. Asio et al.

6. King & Brigham.

7. Kuimova & Polyushko.

8. Demydovych & Holik.

9. Bartkus et al.

مثال در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش - هدف‌های عملیاتی و راهکارها - در راهکار ۱-۱ توجه ویژه به تفاوت‌های فردی از طریق فعالیت‌های فوق برنامه به‌طور صریح و جدی مورد توجه قرار گرفته است. با توجه به اینکه بدون روند تحقیق و کسب اطلاعات از میزان پیشرفت و دستیابی به اهداف، شناسایی چالش‌های پیش روی مدارس در اجرای فعالیت‌های فوق برنامه پیش‌بینی شده در سند تحول بنیادین و کسب بازخورد و اطلاع از میزان اجرای سیاست‌های تدوین شده در آن و شناسایی مواردی که نیاز به بهبود جدی دارند، تغییرات مطلوبی صورت نخواهد گرفت، ارزیابی مقایسه‌ای کیفیت فعالیت‌های فوق برنامه درسی اجرا شده از منظر سه عامل منتفع (مدیران، مربیان و دانش‌آموزان) می‌تواند موجب شناسایی نقاط قوت و ضعف و تعیین مسیر حرکت جهت دسترسی به تعالی و رشد انسانی دانش‌آموزان گردد. در خصوص فعالیت‌های فوق برنامه پژوهش‌های متعددی انجام شده است به‌عنوان مثال درزی‌رامندی و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «طراحی و اعتبارسنجی الگوی برنامه درسی مبتنی بر فعالیت‌های فوق برنامه در دوره ابتدایی براساس الگوی کلاین» به این نتیجه رسیدند که الگوی برنامه درسی فعالیت‌های فوق برنامه برای دانش‌آموزان دارای ویژگی‌های اساسی در زمینه غنی‌سازی یادگیری، برنامه درسی و اوقات فراغت دانش‌آموزان، افزایش عملکرد تحصیلی، رفع نواقص و کاستی‌های برنامه درسی رسمی نظام آموزشی و توجه به ویژگی‌ها، استعدادها، تفاوت‌ها و توانایی‌های فردی، محلی - منطقه‌ای است.

نادری و همکاران (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان «ویژگی‌های اهداف فعالیت‌های فوق برنامه دانش‌آموزان دبیرستانی با رویکرد پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی» به این نتیجه رسیدند که، الگوی برنامه درسی فعالیت‌های فوق برنامه برای دانش‌آموزان دبیرستانی متناسب با شرایط دانش‌آموزان دبیرستانی، آسیب‌های اجتماعی مبتلا به و نظرات خبرگان کارشناسان می‌باشد.

امام‌جمعه و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان «بررسی تطبیقی فعالیت‌های فوق برنامه دوره ابتدایی ایران با کشورهای آمریکا، انگلستان و مالزی» به این نتیجه رسیدند که در کشورهای مورد مطالعه در فعالیت‌های فوق برنامه اهداف مشترک و متنوعی را

برنامه‌ریزی شود که معلم و دانش‌آموز اندیشه خلاق خود را به‌کار ببندند و مهارت‌هایی مانند تفکر حل مسئله و تصمیم‌گیری را کسب کنند. دانش‌آموز را باید آموزش داد تا مهارت و دانش را بیاموزد نه آنکه چیزی را به او القاء کرد. ملکی (۱۳۹۹) نیز با توجه به تحولات و دگرگونی‌های سریع اجتماعی معتقد است افراد باید مهارت‌های ویژه‌ای را کسب نمایند تا از روی اندیشه بر سرنوشت خویش حاکم باشند و در انجام مسئولیت خود نقش مؤثر و سازنده‌ای ایفا نمایند که این امر به تنهایی از عهده آموزش رسمی بر نمی‌آید. لذا باید فعالیت‌های جانبی طرح‌ریزی شوند که در غالب آنها آمادگی‌های لازم برای زندگی کردن با جمع با مراعات حقوق متقابل تمرین شده باشد. علی‌رغم این موضوع، یافته‌های به‌دست آمده از مطالعه بین‌المللی تربیت اجتماعی که توسط انجمن بین‌المللی ارزشیابی پیشرفت تحصیلی انجام شده است، نشان می‌دهد که میزان آشنایی دانش‌آموزان کشورهای شرکت‌کننده با مفاهیم مهم زندگی اجتماعی از عمق و وسعت لازم برخوردار نیست و این ضعف در کشورهای در حال توسعه نسبت به کشورهای توسعه یافته بیشتر است. همچنین بسیاری از مشکلات تربیتی و اختلالات روانی و عاطفی ریشه در سه عامل مهم فقدان مهارت‌های ارتباطی، عزت نفس پایین و ناتوانی در بیان احساسات در زندگی اجتماعی دارند. امروزه دانش‌آموزان ما در مدرسه بیش از هر چیز، نیاز به محیطی سرشار از انعطاف‌پذیری و آزادی عمل دارند؛ محیطی که دانش‌آموزان به آن نگرش مثبت داشته باشند، حس کنجکاوی و خلاقیت آنان را برانگیزاند، به آن احساس تعلق کرده و شادی و شغف را برای آنان به ارمغان آورد. به اعتقاد بسیاری از متخصصان از قبیل ویلاریل^۱ (۲۰۱۷)، آلتان و آلتینتاس^۲ (۲۰۱۷)، کارا^۳ (۲۰۱۶) از طریق گسترش فعالیت‌های فوق برنامه می‌توان چنین بستری را برای دانش‌آموزان فراهم نمود و نگرش آنان را نسبت به مدرسه در ابعاد مختلف شناختی، احساسی و رفتاری تغییر داد. این امر در اسناد بالادستی نظام آموزش و پرورش نیز مورد توجه قرار گرفته است. به‌عنوان

1. Villarreal.
2. Altan & Altintas.
3. Kara.

۱. هیچ کدام از پژوهش‌های گذشته به ارزیابی مقایسه‌ای کیفیت این برنامه درسی براساس عناصر نه‌گانه کلاین نپرداخته‌اند؛

۲. ارزیابی برنامه درسی براساس دیدگاه مدیران (به‌عنوان منابع مطلع)، مربیان (به‌عنوان مجریان برنامه درسی) و دانش‌آموزان (به‌عنوان استفاده‌کنندگان این فعالیت‌ها) انجام شده است که براساس بررسی‌های محقق، پرداختن به این موضوع از این منظر یک کار بکر و تازه است.

بر این اساس، محقق به دنبال پاسخگویی به سؤالات ذیل است:

سؤال اصلی

- کیفیت فعالیت‌های فوق برنامه درسی اجرا شده در مدارس دوره متوسطه شهر قم با توجه به عناصر نه‌گانه کلاین از دیدگاه مدیران و دانش‌آموزان چگونه است؟

سؤالات فرعی

- کیفیت فعالیت‌های فوق برنامه درسی اجرا شده در مدارس دوره متوسطه شهر قم با توجه به عناصر نه‌گانه کلاین از دیدگاه مدیران چگونه است؟

- کیفیت فعالیت‌های فوق برنامه درسی اجرا شده در مدارس دوره متوسطه شهر قم با توجه به عناصر نه‌گانه کلاین از دیدگاه مربیان چگونه است؟

- کیفیت فعالیت‌های فوق برنامه درسی اجرا شده در مدارس دوره متوسطه شهر قم با توجه به عناصر نه‌گانه کلاین از دیدگاه دانش‌آموزان چگونه است؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر به روش توصیفی-پیمایشی و به لحاظ ماهیت کاربردی می‌باشد. جامعه پژوهش متشکل از سه گروه است. گروه اول مدیران دوره اول متوسطه شهر قم در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۹۹ که تعداد کل آنها برحسب اعلام سازمان آموزش و پرورش شهر قم ۲۲۵ نفر می‌باشد که از این تعداد برحسب جدول نمونه‌گیری مورگان ۱۴۰ نفر با استفاده از روش نمونه‌گیری

دنبال می‌کنند، در ایران بر اهداف کلی و حیطه‌های نگرشی تأکید شده است. کشورهای منتخب بر آشنایی با مذاهب و فرهنگ‌های گوناگون محلی، منطقه‌ای و جهانی، درک ارزش‌های سنت‌های خود و دیگران و افزایش تحمل و سعه صدر در مقابل فرهنگ‌های دیگر و... تأکید دارند، این اهداف در ایران کمتر مورد توجه قرار گرفته است. محتوای برنامه‌ها در ایران از تنوع کمتری برخوردار است و بیشتر به فعالیت‌های مذهبی اهمیت داده شده است. تفاوت عمده ایران با سایر کشورها در اجرای برنامه‌ها، این است که زمان و ساعتی مشخص برای این‌گونه فعالیت‌ها در مدارس پیش‌بینی نشده است، میزان مشارکت معلمان در کشورهای مورد مطالعه بیشتر از ایران است. ارزشیابی برنامه‌ها در کشورهای منتخب به صورت عملکرد دانش‌آموزان و گزارش کار می‌باشد.

اژدریان (۱۳۸۷) در پژوهشی با عنوان «بررسی نگرش دانش‌آموزان استان خراسان رضوی نسبت به فعالیت‌های غیردرسی (فوق برنامه) و عوامل مؤثر بر آن» به این نتیجه رسید که میانگین نگرش دختران بیشتر از میانگین نگرش پسران است، یعنی دخترها به‌طور متوسط نگرش مثبت‌تری نسبت به فعالیت‌های فوق برنامه دارند. بین نگرش دانش‌آموزان شاخه‌های مختلف (نظری، فنی حرفه‌ای، کاردانش) در رشته‌های تحصیلی مختلف (ریاضی فیزیک، علوم تجربی و...) و در نواحی و مناطق مختلف آموزش و پرورش تفاوت معنی‌داری وجود ندارد. دانش‌آموزان در پایه‌های مختلف، نگرش‌های متفاوتی نسبت به این فعالیت‌ها دارند، به‌طوری که در پایه‌های پایین‌تر نگرش مثبت‌تری و در پایه‌های بالاتر نگرش منفی‌تر می‌شود. نگرش در مدارس نمونه دولتی-روزانه و تیزهوشان منفی‌تر بوده است. از ۳۵۵ نفر که مراکز برگزاری فعالیت‌های فوق برنامه را اولویت‌بندی کرده بودند، ۹۶ نفر آموزش و پرورش را در پنج اولویت اول خود قرار داده بودند که به‌طورکلی آموزش و پرورش رتبه چهارم را به خود اختصاص داد. نکته دیگر آنکه اطلاع دانش‌آموزان از اهداف و فعالیت‌های فوق برنامه (آموزش غیررسمی) در سطح پایینی قرار دارد که این امر در هماهنگی فعالیت‌ها براساس نیازها-علائق و استعدادهای آنان مؤثر است. جنبه نوآورانه پژوهش حاضر از دو منظر قابل توجه است:

پرسش‌نامه نیز با استفاده از داده‌های حاصل از اجرای آزمایشی ابزار پژوهش در مطالعه آزمایشی و به‌وسیله آزمون آماری ضریب آلفای کرونباخ /۹۴/ محاسبه شده است. در این تحقیق برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از روش‌های آمار توصیفی و آمار استنباطی از قبیل آزمون t تک نمونه‌ای (برای ارزیابی برنامه درسی فوق برنامه از دیدگاه هر یک از گروه‌های مورد مطالعه)، تحلیل واریانس کروسکال-والیس (به منظور بررسی تفاوت دیدگاه‌های گروهی مستقل سه‌گانه) و T-مان ویتنی (به منظور تشخیص تفاوت میان گروه‌های مورد مطالعه به صورت دو به دو) به منظور پاسخگویی به پرسش‌های تحقیق استفاده شد.

یافته‌های تحقیق

سؤال اول: کیفیت فعالیت‌های فوق برنامه درسی اجرا شده در مدارس دوره متوسطه شهر قم با توجه به عناصر نه‌گانه کلاین از دیدگاه مدیران چگونه است؟
برای پاسخ به این پرسش از آزمون t تک نمونه‌ای استفاده شد.

طبقه‌ای تصادفی ساده به‌عنوان نمونه انتخاب و مورد مطالعه قرار گرفت. گروه دوم شامل مربیان تربیتی دوره اول متوسطه شهر قم در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۹۹ که تعداد کل آنها برحسب اعلام معاونت فوق برنامه شهر قم ۲۴۰ نفر می‌باشد که از این تعداد برحسب جدول نمونه‌گیری مورگان ۱۱۹ نفر با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی ساده به‌عنوان نمونه انتخاب و مورد مطالعه قرار خواهند گرفت و گروه سوم شامل دانش‌آموزان دختر و پسر دوره اول متوسطه شهر قم در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۹۹ که تعداد کل آنها برحسب اعلام سازمان آموزش و پرورش شهر قم ۵۴۱۰۸ نفر می‌باشد که از این تعداد برحسب جدول نمونه‌گیری مورگان ۴۰۱ نفر با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای به‌عنوان نمونه انتخاب و مورد مطالعه قرار گرفتند. برای جمع‌آوری اطلاعات، از ابزار پرسش‌نامه محقق ساخته استفاده شد. این پرسش‌نامه عناصر برنامه درسی فوق برنامه را درون نه طبقه کلی اهداف، مواد آموزشی، محتوا، فعالیت‌های یادگیری، شیوه‌های تدریس، ارزشیابی، گروه‌بندی، زمان و فضا (برحسب عناصر کلاین) مورد آزمون قرار داد. روایی صوری و محتوایی پرسش‌نامه به‌وسیله نظرات صاحب‌نظران حوزه مربوطه و پایایی

جدول ۱. نتایج آزمون t تک نمونه‌ای مربوط به بررسی وضعیت فعالیت‌های فوق برنامه در گروه مدیران.

عناصر برنامه درسی فعالیت‌های فوق برنامه	میانگین نظری	میانگین تجربی	درجه آزادی	سطح معناداری	مقدار t
اهداف	۳	۳/۳۸	۱۴۱	۰/۱۰۶	۱/۰۳
مواد آموزشی	۳	۳/۵۳	۱۴۱	۰/۰۰۰	۱/۲۲
محتوا	۳	۳/۴۴	۱۴۱	۰/۱۲۵	۲/۱۲
فعالیت‌های یادگیری	۳	۳/۷۵	۱۴۱	۰/۰۰۰	۳/۱۲
راهبرد اجرا	۳	۲/۹۶	۱۴۱	۰/۰۰۰	۱/۴۱
ارزشیابی	۳	۳/۶۱	۱۴۱	۰/۰۰۰	۲/۲۵
گروه‌بندی	۳	۳/۲۲	۱۴۱	۰/۰۰۰	۴/۶۱
زمان	۳	۳/۳۷	۱۴۱	۰/۱۹۹	۲/۰۸
فضا	۳	۲/۵۱	۱۴۱	۰/۰۰۰	۵/۴۱

بررسی سؤال دوم

سؤال دوم: کیفیت فعالیت‌های فوق برنامه درسی اجرا شده در مدارس دوره متوسطه شهر قم با توجه به عناصر نه‌گانه کلاین از دیدگاه مربیان چگونه است؟
برای پاسخ به این پرسش از آزمون t تک نمونه‌ای استفاده شد.

همان‌طور که در جدول ۱ مشاهده می‌شود، اختلاف میانگین‌های مؤلفه‌های «اهداف و مواد آموزشی» از دیدگاه مدیران مدارس در سطح ۰/۰۵ و با درجه آزادی ۱۴۱ معنی‌دار نیست.

جدول ۲. نتایج آزمون t تک نمونه‌ای مربوط به بررسی وضعیت موجود فعالیت‌های فوق برنامه در گروه مریبان

مقدار t	سطح معناداری	درجه آزادی	میانگین تجربی	میانگین نظری	عناصر برنامه درسی فعالیت‌های فوق برنامه
۷/۳۴	/۰۰۱	۱۱۹	۳/۳۰	۳	اهداف
۴/۱۴	/۰۰۱	۱۱۹	۳/۱۶	۳	مواد آموزشی
۱/۰۸	/۰۰۱	۱۱۹	۳/۱۸	۳	محتوا
۲/۹۱	/۳۲۸	۱۱۹	۳/۱۶	۳	فعالیت‌های یادگیری
۱/۲۲	/۴۸۹	۱۱۹	۲/۹۶	۳	راهبرد اجرا
۱/۸۴	/۰۰۲	۱۱۹	۳/۰۱	۳	ارزشیابی
/۵۳۹	/۳۷۸	۱۱۹	۱/۹۱	۳	گروه بندی
-۱/۰۸	/۱۴۱	۱۱۹	۳/۰۵	۳	زمان
۳/۱۲	۰/۰۰	۱۱۹	۲/۸۹	۳	فضا

برنامه از دیدگاه مریبان در سطح ۰/۰۵ و با درجه آزادی ۱۱۹
معنی دار نیست؛

همان‌طور که در جدول ۲ مشاهده می‌شود، اختلاف
میانگین‌های مؤلفه «زمان یادگیری»، برای فعالیت‌های فوق

جدول ۳. نتایج آزمون t تک نمونه‌ای مربوط به بررسی وضعیت موجود فعالیت‌های فوق برنامه در گروه دانش‌آموزان

مقدار t	سطح معناداری	درجه آزادی	میانگین تجربی	میانگین نظری	عناصر برنامه درسی فعالیت‌های فوق برنامه
-۵۲۸	/۵۷۹	۴۰۱	۳/۵۳	۳	اهداف
-۵۱۲	/۵۹۰	۴۰۱	۳/۳۷	۳	مواد آموزشی
-۱/۱۲	/۱۵۰	۴۰۱	۳/۱۴	۳	محتوا
-۱/۳۶	/۲۴۲	۴۰۱	۳/۳۴	۳	فعالیت‌های یادگیری
-۵۰۲	/۵۸۹	۴۰۱	۲/۷۲	۳	راهبرد اجرا
-۱/۷۲	/۰۷۹	۴۰۱	۳/۲۲	۳	ارزشیابی
-۱/۰۹	/۳۱۲	۴۰۱	۲/۸۴	۳	گروه بندی
-۱/۶۴	/۱۲۱	۴۰۱	۳/۱۶	۳	زمان
-۲/۱۳	/۰۰۵	۴۰۱	۳/۵۱	۳	فضا

بررسی سؤال چهارم

سؤال چهارم: تفاوت‌های میان دیدگاه مدیران، مریبان و دانش‌آموزان در خصوص کیفیت فعالیت‌های فوق برنامه دوره اول متوسطه کدامند؟

به منظور بررسی معنی‌داری اختلاف میانگین رتبه‌های نظریات سه گروه مورد مطالعه در خصوص عناصر برنامه درسی فعالیت‌های فوق برنامه از آزمون کروسکال والیس استفاده شد که در ادامه، نتایج آن مورد بررسی قرار می‌گیرد.

بررسی سؤال سوم

سؤال سوم: کیفیت فعالیت‌های فوق برنامه درسی اجرا شده در مدارس دوره متوسطه شهر قم با توجه به عناصر نه‌گانه کلاین از دیدگاه دانش‌آموزان چگونه است؟

برای پاسخ به این پرسش از آزمون t تک نمونه‌ای استفاده شد. همان‌طور که در جدول ۳ مشاهده می‌شود، اختلاف میانگین‌های مؤلفه‌های اهداف، مواد آموزشی، محتوا، فعالیت‌های یادگیری، راهبردهای اجرا، ارزشیابی، گروه بندی دانش‌آموزان، زمان و فضا در برنامه درسی فعالیت‌های فوق برنامه از دیدگاه دانش‌آموزان در سطح ۰/۰۵ و با درجه آزادی ۴۰۱ معنی دار نیست.

جدول ۴. نتایج آزمون کروسکال والیس در خصوص مقایسه نظریات سه گروه مورد مطالعه

sig	d.f	مقدار (χ^2)	میانگین رتبه‌ها	فراوانی	گروه‌های مورد مطالعه	عناصر برنامه درسی فعالیت‌های فوق برنامه
۰/۰۶۱	۲	۷/۶۱	۲۴۵/۶۱	۱۴۱	مدیران	اهداف
			۱۹۸/۵۱	۱۱۹	مربیان	
			۲۰۱/۲۷	۴۰۱	دانش‌آموزان	
۰/۰۲۶	۲	۱۵/۱۲	۱۹۰/۵۴	۱۴۱	مدیران	مواد آموزشی
			۲۴۷/۵۱	۱۱۹	مربیان	
			۲۷۸/۱۲	۴۰۱	دانش‌آموزان	
۰/۰۰۰	۲	۶/۳۶	۲۰۱/۱۰	۱۴۱	مدیران	محتوا
			۳۰۲/۹۸	۱۱۹	مربیان	
			۲۶۶/۴۱	۴۰۱	دانش‌آموزان	
۰/۰۰۰	۲	۱۴/۱۱	۲۳۶/۱۰	۱۴۱	مدیران	فعالیت‌های یادگیری
			۲۸۷/۱۰	۱۱۹	مربیان	
			۲۴۱/۱۰	۴۰۱	دانش‌آموزان	
۰/۰۰۰	۲	۶/۶۵	۲۶۲/۱۴	۱۴۱	مدیران	راهبرد اجرا
			۲۲۲/۱۰	۱۱۹	مربیان	
			۲۳۱/۱۰	۴۰۱	دانش‌آموزان	
۰/۰۰۰	۲	۱۲/۴۱	۲۶۹/۱۸	۱۴۱	مدیران	ارزشیابی
			۲۶۳/۴۱	۱۱۹	مربیان	
			۳۰۱/۱۹	۴۰۱	دانش‌آموزان	
۰/۰۰۰	۲	۵/۵۰	۲۶۳/۳۰	۱۴۱	مدیران	گروه بندی
			۲۸۴/۳۴	۱۱۹	مربیان	
			۳۰۰/۷۱	۴۰۱	دانش‌آموزان	
۰/۰۰۰	۲	۱۶/۲۱	۲۲۴/۳	۱۴۱	مدیران	زمان
			۲۷۴/۱۷	۱۱۹	مربیان	
			۲۶۱/۶۱	۴۰۱	دانش‌آموزان	
۰/۰۰۰	۲	۹/۴۱	۲۳۹/۳۰	۱۳۷	مدیران	فضا
			۲۴۹/۶۱	۱۲۷	مربیان	
			۲۸۱/۰۷	۴۱۰	دانش‌آموزان	

همان‌طور که در جدول ۴ مشاهده می‌شود:

از قبیل اهداف به دلیل اینکه سطح معنی‌داری بالاتر از آلفای ۰/۰۵ است، تفاوت معنی‌دار نیست؛ این امر بدان معناست که میان سه گروه مورد مطالعه، یعنی مدیران مدارس، مربیان و دانش‌آموزان در خصوص شیوه نگرستن به وضعیت و ویژگی‌های اهداف فعالیت‌های فوق برنامه، اختلاف نظری معنی‌دار وجود ندارد. از آنجا که فرضیهٔ مخالف در آزمون کروسکال-والیس، فقط بیان می‌کند که جامعه‌های مورد مطالعه با یکدیگر تفاوت دارند و هرگز نمی‌گوید، تفاوت میان کدام گروه‌ها است، بنابراین برای آگاهی از اینکه «رتبه‌های دو گروه نمونه به گونه معنادار از یکدیگر تفاوت دارند یا خیر؟»، از آزمون Lآمان-ویتتی به عنوان آزمون تعقیبی استفاده شده است که در ادامه به تحلیل نتایج آن پرداخته می‌شود.

الف) در سطح معنی‌داری ۰/۰۵ اختلاف میانگین رتبه‌های دیدگاه‌های سه گروه مورد مطالعه در خصوص عناصری مانند محتوا، فعالیت‌های یادگیری، راهبردهای تدریس، ارزشیابی، گروه‌بندی، زمان و فضا معنی‌دار است؛ بنابراین با توجه به مقادیر (χ^2) و سطح معنی‌داری ۰/۰۵ فرض صفر مبنی بر اینکه میان دیدگاه‌های سه گروه مورد مطالعه از لحاظ بررسی وضعیت عناصری از قبیل محتوا، فعالیت‌های یادگیری، راهبردهای تدریس، ارزشیابی، گروه‌بندی، زمان و فضا، تفاوت وجود ندارد، رد می‌شود؛ یعنی میان نظریات سه گروه مورد مطالعه در خصوص عناصر یاد شده، اختلاف نظری معنی‌دار وجود دارد؛
ب) در طبقاتی از عناصر برنامه درسی فعالیت‌های فوق برنامه

جدول ۵. نتایج آزمون Uمان-ویتنی در خصوص معنی داری اختلاف میانگین رتبه‌های عناصر فعالیت‌های فوق برنامه در میان گروه‌های مورد مطالعه

sig	مقدار Z	مشخصه آماری (U)	میانگین رتبه‌ها	فراوانی	گروه‌های مورد مطالعه	عناصر برنامه درسی فعالیت‌های فوق برنامه	
. / .000	-۲/۱۲	۱۶۳/۰۳	۹۶/۱۴۱	۱۴۱	مدیران	محتوا	
			۹۸/۰۵	۱۱۹	مربیان		
. / .006	-۱/۵۱	۳۲۱/۰۹	۱۷۴/۵۴	۱۴۱	مدیران		
			۱۶۰/۳۶	۴۰۱	دانش آموزان		
. / .003	-۳/۲۹	۲۸۹/۵۸	۲۴۸/۵۱	۱۱۹	مربیان		
			۱۹۰/۹۹	۴۰۱	دانش آموزان		
/ .002	-۲/۸۰	۲۸۶/۳۲	۸۶/۵۱	۱۴۱	مدیران		فعالیت‌های یادگیری
			۶۴/۱۵	۱۱۹	مربیان		
. / .0000	-۱/۵۴	۳۲۵/۶۴	۱۸۶/۳۲	۱۴۱	مدیران		
			۱۶۲/۴۹	۴۰۱	دانش آموزان		
/ .000	-۳/۱۲	۲۰۰/۲۸	۲۱۶/۲۰	۱۱۹	مربیان		
			۱۸۰/۰۲	۴۰۱	دانش آموزان		
. / .000	-۲/۱۹	۲۱۸/۲۱	۱۵۱/۱۲	۱۴۱	مدیران	راهبردهای تدریس	
			۱۶۹/۷۴	۱۱۹	مربیان		
. / .002	-۱/۸۴	۳۴۱/۸۴	۱۴۰/۱۲	۱۴۱	مدیران		
			۱۵۳/۷۱	۴۰۱	دانش آموزان		
. / .000	-۱/۶۹	۲۱۹/۳۰	۲۰۱/۲۴	۱۱۹	مربیان		
			۲۸۱/۶۵	۴۰۱	دانش آموزان		
. / .031	-۲/۱۸	۳۵۱/۸۷	۲۶۳/۵۴	۱۴۱	مدیران	ارزشیابی	
			۲۹۰/۴۱	۱۱۹	مربیان		
. / .000	-۱/۹۰	۳۶۹/۱۰	۲۱۲/۴۱	۱۴۱	مدیران		
			۱۸۷/۱۷	۴۰۱	دانش آموزان		
/ .000	-۲/۷۱	۲۱۸/۲۱	۲۴۱/۵۴	۱۱۹	مربیان		
			۱۹۰/۸۱	۴۰۱	دانش آموزان		
/ .000	-۱/۰۳	۳۶۴/۱۹	۲۳۶/۱۴	۱۴۱	مدیران	گروه‌بندی	
			۲۰۱/۱۵	۱۱۹	مربیان		
. / .000	-۲/۶۳	۳۸۴/۵۲	۱۸۶/۲۳	۱۴۱	مدیران		
			۱۴۱/۲۹	۴۰۱	دانش آموزان		
. / .000	-۲/۴۹	۲۹۹/۷۹	۱۸۱/۲۵	۱۱۹	مربیان		
			۱۵۶/۲۱	۴۰۱	دانش آموزان		
. / .059	-۲/۲۱	۱۷۸/۲۱	۱۷۴/۲۱	۱۴۱	مدیران	فضا	
			۱۹۶/۱۲	۱۱۹	مربیان		
. / .001	-۱/۸۴	۲۱۹/۸۰	۱۸۳/۷۹	۱۴۱	مدیران		
			۲۰۲/۱۲	۴۰۱	دانش آموزان		
. / .000	-۱/۲۲	۱۷۸/۲۵	۱۶۶/۱۹	۱۱۹	مربیان		
			۲۰۱/۱۵	۴۰۱	دانش آموزان		
. / .000	-۲/۴۷	۲۰۱/۱۵	۱۵۴/۹۱	۱۴۱	مدیران	زمان	
			۱۶۴/۲۳	۱۱۹	مربیان		
. / .038	-۱/۶۱	۲۸۷/۲۱	۱۹۸/۵۴	۱۴۱	مدیران		
			۱۶۵/۴۱	۴۰۱	دانش آموزان		
. / .000	-۳/۱۲	۱۹۸/۱۴	۲۱۹/۵۴	۱۱۹	مربیان		
			۱۹۴/۱۲	۴۰۱	دانش آموزان		

گروه‌های مدیران-دانش‌آموزان و مربیان-دانش‌آموزان، معنی‌دار بوده، ولی مقدار Z به‌دست آمده برای گروه‌های مدیران-مربیان در سطح ۰/۰۵ معنی‌دار نیست؛ بنابراین می‌توان گفت با توجه به میانگین رتبه‌ها، فقط میان دیدگاه‌های مدیران-دانش‌آموزان و مربیان-دانش‌آموزان در خصوص مؤلفه گروه‌بندی دانش‌آموزان در برنامه درسی فعالیت‌های فوق برنامه، اختلاف معنی‌دار وجود دارد.

در نهایت، داده‌های جدول ۵ نشان می‌دهند که مقادیر Z به‌دست آمده از آزمون U مان-ویتنی، برای مؤلفه‌های زمان و مکان در برنامه آموزش فعالیت‌های فوق برنامه در سطح ۰/۰۵ در گروه‌های مدیران-مربیان، و مربیان-دانش‌آموزان معنی‌دار بوده، ولی مقادیر Z به‌دست آمده برای گروه‌های مدیران-دانش‌آموزان در سطح ۰/۰۵ معنی‌دار نیست؛ یعنی با توجه به میانگین رتبه‌ها، فقط میان دیدگاه‌های مدیران-مربیان و مربیان-دانش‌آموزان در خصوص بررسی مؤلفه‌های زمان و فضا، اختلاف معنی‌دار وجود دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف ارزیابی مقایسه‌ای کیفیت فعالیت‌های برنامه درسی فوق برنامه در دوره متوسطه اول انجام شده است. نتایج پژوهش نشان داد از منظر مدیران، فعالیت‌های فوق برنامه از منظر مؤلفه‌های «اهداف و مواد آموزشی» در وضعیت نامطلوبی قرار دارند. براساس این یافته می‌توان گفت مدیران مدارس معتقدند اهداف منظور شده برای فعالیت‌های فوق برنامه با نیازهای دانش‌آموزان، نیازهای جامعه و تغییرهای اساسی اجتماعی، اقتصادی، علمی و فرهنگی جامعه، متناسب نبوده و پاسخگوی نیازهای دانش‌آموزان در جامعه آینده نخواهد بود. علاوه بر این آنان در خصوص مواد آموزشی برنامه درسی فعالیت‌های فوق برنامه معتقدند مواد آموزشی فعالیت‌های فوق برنامه در راستا یا هم‌جهت و همسو با محتوای برنامه درسی رسمی و همخوان با سن رشد عقلی، عاطفی و اجتماعی دانش‌آموزان نمی‌باشد و به همین دلیل بر سازندگی دانش یا معنادار کردن اطلاعات دانش‌آموزان تأکید نمی‌کند.

علاوه بر این نتایج پژوهش نشان داد از منظر مربیان، فعالیت‌های فوق برنامه از منظر مؤلفه «زمان یادگیری» در وضعیت نامطلوبی قرار دارد. براساس این یافته می‌توان گفت

با توجه به داده‌های جدول ۵، مقادیر Z به‌دست آمده از آزمون U مان-ویتنی برای مؤلفه‌های مربوط به محتوای فعالیت‌های فوق برنامه در سطح ۰/۰۵ معنی‌دار است؛ این امر بدان معناست که با توجه به میانگین رتبه‌های گروه‌های مورد مطالعه، میان دیدگاه‌های مدیران-مربیان، مدیران-دانش‌آموزان، در خصوص بررسی آسیب‌ها و ویژگی‌های مؤلفه‌های مربوط به محتوای آموزشی، اختلاف نظری معنادار وجود دارد.

همچنین داده‌های جدول ۵ نشان می‌دهند که مقادیر Z به‌دست آمده از آزمون U مان-ویتنی برای مؤلفه فعالیت‌های یادگیری در برنامه فعالیت‌های فوق برنامه در سطح ۰/۰۵ برای گروه‌های مدیران-مربیان و مدیران-دانش‌آموزان معنی‌دار بوده، ولی مقدار Z به‌دست آمده برای گروه‌های مربیان-دانش‌آموزان در سطح ۰/۰۵ معنی‌دار نیست؛ یعنی با توجه به میانگین رتبه‌ها، فقط میان دیدگاه‌های مدیران-مربیان و مدیران-دانش‌آموزان در خصوص بررسی ویژگی‌های مؤلفه فعالیت‌های یادگیری، تفاوت معنی‌دار وجود دارد.

همان‌طور که در جدول ۵ مشاهده می‌شود، مقادیر Z محاسبه شده از آزمون U مان-ویتنی، برای مؤلفه راهبردهای اجرا در برنامه درسی فعالیت‌های فوق برنامه در سطح ۰/۰۵ معنی‌دار است که این امر نشان می‌دهد، فرض صفر مبنی بر عدم تفاوت در میانگین رتبه‌های دیدگاه‌های مدیران-مربیان، و مربیان-دانش‌آموزان در مؤلفه راهبردهای اجرا، رد می‌شود؛ یعنی میان دیدگاه‌های مدیران-مربیان و مربیان-دانش‌آموزان در خصوص کیفیت‌های مؤلفه راهبردهای اجرا در برنامه آموزش فعالیت‌های فوق برنامه، اختلاف معنی‌دار وجود دارد؛ همچنین، داده‌های جدول ۵ نشان می‌دهند که مقادیر Z به‌دست آمده از آزمون U مان-ویتنی، برای مؤلفه ارزشیابی در برنامه آموزش فعالیت‌های فوق برنامه در سطح ۰/۰۵ در گروه‌های مربیان-دانش‌آموزان، معنی‌دار بوده، ولی مقادیر Z به‌دست آمده برای گروه‌های مدیران-مربیان و مدیران-دانش‌آموزان در مؤلفه ارزشیابی، در سطح ۰/۰۵ معنی‌دار نیست؛ یعنی با توجه به میانگین رتبه‌ها، فقط میان دیدگاه‌های مربیان-دانش‌آموزان در خصوص ویژگی‌های مؤلفه‌های ارزشیابی، اختلاف معنی‌دار وجود دارد؛ همچنین در مؤلفه گروه‌بندی، مقادیر Z به‌دست آمده در سطح ۰/۰۵ برای

مربیان مدارس معتقدند زمان تعیین شده برای فعالیت‌های فوق برنامه، فرصت لازم را برای تمرین هر یک از مهارت‌ها در اختیار دانش‌آموزان قرار نداده و در این زمان محدود امکان پیاده‌سازی فعالیت‌ها به گونه‌ای که متناسب با علایق، نیازها، معلومات و تجارب فعلی دانش‌آموزان باشد، نیست.

همچنین نتایج پژوهش نشان داد از منظر دانش‌آموزان فعالیت‌های فوق برنامه از منظر مؤلفه‌های «اهداف، مواد آموزشی، محتوا، فعالیت‌های یادگیری، راهبردهای اجرا، ارزشیابی، گروه‌بندی، فضا و زمان» در وضعیت نامطلوبی قرار دارند. براساس این یافته می‌توان گفت دانش‌آموزان معتقدند:

اهداف فعالیت‌های فوق برنامه به آمادگی عقلی، جسمی، اجتماعی و عاطفی آنها به اندازه کافی توجه نمی‌شود و بر این اساس این‌گونه فعالیت‌های انتخاب شده با نیازها، علائق، معلومات و تجارب فعلی دانش‌آموزان سازگار نبوده، فرصت لازم را برای تمرین فعالیت‌های فوق برنامه در اختیار آنها قرار نمی‌دهند. آنان در خصوص عنصر «محتوای فعالیت‌های فوق برنامه» معتقدند محتوای فعالیت‌های فوق برنامه از لحاظ کیفیت و کمیت برای یادگیری آنچه در زندگی واقعی دانش‌آموزان مورد نیاز است، مناسب نیست. دانش‌آموزان بر این باورند محتوای فعالیت‌های فوق برنامه هم جهت و همسو با محتوای برنامه درسی رسمی نمی‌باشند و به همین دلیل به نیازهای فردی دانش‌آموزان و استعداد‌های خاص آنها توجهی نمی‌کند.

در خصوص عنصر فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان معتقدند در فعالیت‌های فوق برنامه در حدی خیلی کم از فعالیت‌های گروهی استفاده می‌شود؛ همچنین، دانش‌آموزان معتقدند در برخی موارد که از فعالیت‌های گروهی استفاده می‌شود، در حدی کم به علائق مشترک آنها توجه می‌شود. دانش‌آموزان بر این باورند که در انتخاب فعالیت‌های یادگیری مواد آموزشی مورد استفاده در برنامه درسی فعالیت‌های فوق برنامه با علائق دانش‌آموزان سازگار نیست. دانش‌آموزان معتقدند به‌کارگیری مواد آموزشی گروهی (فیلم، پوستر، اسلاید و...)، همچنین انواع مواد آموزشی انفرادی می‌تواند یادگیری مفاهیم برنامه درسی فعالیت‌های فوق برنامه را تسهیل کند.

در خصوص عنصر راهبرد اجرای معتقدند راهبردهای اجرای فعالیت‌های فوق برنامه به سمت شیوه‌هایی که مشارکت مربی و دانش‌آموز را می‌طلبد، گرایش ندارد و به همین دلیل راهبرد پیاده‌سازی این‌گونه فعالیت‌ها برای دانش‌آموزان لذت بخش نمی‌باشد. آنان معتقدند در پیاده‌سازی این‌گونه فعالیت‌ها از روش‌های فعال که دانش‌آموزان دوست دارند می‌توان استفاده کرده که این امر در عمل مورد غفلت مربیان قرار می‌گیرد.

از نظر دانش‌آموزان زمان جلسات برای آموزش و یادگیری فعالیت‌های فوق برنامه، کافی نبوده، امکان آن را فراهم نمی‌آورد تا با کیفیتی بهتر به تدریس مفاهیم پرداخته شده، ارزیابی بهتری از آموخته‌های آنها به عمل آید؛ همچنین، آنان معتقدند مربیان، زمان جلسات را در حد کافی، مدیریت و کنترل نمی‌کنند.

همان‌طور که مشاهده می‌شود بین نظرات سه گروه در خصوص مؤلفه‌های نامطلوب فعالیت‌های فوق برنامه اختلاف نظر وجود دارد. براساس نتایج آزمون مشخص شد این اختلاف در خصوص مؤلفه‌هایی از قبیل «اهداف، محتوا، فعالیت‌های یادگیری» معنی‌دار است.

محقق در دستیابی به نتایج زیر با محدودیت‌های زیر مواجه بوده است:

- جامعه آماری پژوهش حاضر، مدیران، مربیان و دانش‌آموزان دوره متوسطه شهر قم بوده، بنابراین در تعمیم نتایج پژوهش به شهرهای دیگر باید احتیاط کرد؛

- از بین شیوه‌های مختلف انجام پژوهش، روش به‌کار گرفته شده در پژوهش حاضر توصیفی بوده که در خلال آن از پیمایش نیز استفاده شده است. انجام کار پیمایشی محدودیت‌های خاص خود را دارد و ممکن است علی‌رغم اینکه متغیرهای زیادی بررسی می‌شوند، این بررسی ممکن است عمیق نباشد؛

- از بین ابزارهای مختلف گردآوری داده‌ها، پژوهش حاضر بنابر ماهیت توصیفی پیمایشی خود از ابزار پرسش‌نامه استفاده نموده است. ساخت و اجرای پرسش‌نامه نیازمند ملاحظات است. لذا در پژوهش حاضر، حداکثر تلاش برای حذف تأثیرات نامطلوب، اعم از ابهام در گویه‌ها و همچنین کاهش اعتبار داده حاصل از ابزار به عمل آمده است ولی بدلیل کثرت گروه‌های

برنامه درسی فعالیت‌های فوق برنامه برحسب چارچوب کلاین پرداخته شود؛

- ارزیابی برنامه درسی فعالیت‌های فوق برنامه براساس چارچوب‌های دیگر از قبیل تایلر، پوزنر، تابا و...؛
- شناسایی علل مطلوب بودن یا نامطلوب بودن برنامه درسی فعالیت‌های فوق برنامه از منظر مدیران، مربیان و دانش‌آموزان.

مورد بررسی و تعداد زیاد نمونه‌ها مورد بررسی ممکن است نتایج تا اندازه‌ای تحت تأثیر عوامل تهدیدکننده روایی داخلی و خارجی تحقیق قرار گرفته باشد.

- با توجه به نتایج تحقیق و محدودیت‌های پیش رو در انجام این پژوهش پیشنهاد می‌شود:
- با انجام یک مطالعه کیفی و با استفاده از ابزار مصاحبه در گروه مدیران، مربیان و دانش‌آموزان به صورت عمیق به ارزیابی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

۱. ابراهیمی، نامدار (۱۳۹۷)، «برنامه درسی فوق برنامه»، دانش‌نامه برنامه درسی، انجمن مطالعات برنامه درسی، تهران، ایران.
۲. اژدریان، امیر (۱۳۸۷)، «بررسی نگرش دانش‌آموزان استان خراسان رضوی نسبت به فعالیت‌های غیردرسی (فوق برنامه) و عوامل مؤثر بر آن»، اداره کل آموزش و پرورش خراسان رضوی.
۳. امام‌جمعه، سیدمحمدرضا؛ غلامعلی احمدی و مهین تیمورنیا (۱۳۹۲)، «بررسی تطبیقی فعالیت‌های فوق برنامه دوره ابتدایی ایران با کشورهای آمریکا، انگلستان و مالزی»، مجله علمی پژوهشی پژوهش‌های برنامه‌درسی، انجمن مطالعات برنامه‌درسی ایران، دوره ۳، ش ۱، ص ۶۵-۹۱.
۴. درزی رامندی، هادی؛ مرجان کیان، غفت عباسی و غلام‌رضا حاجی حسین‌نژاد (۱۳۹۸)، «طراحی و اعتبار سنجی الگوی برنامه درسی مبتنی بر فعالیت‌های فوق برنامه در دوره ابتدایی براساس الگوی کلاین»، دو فصلنامه نظریه و عمل در برنامه درسی، س ۷، ش ۱۴، ص ۱۹۳-۲۳۰.
۵. دیبایی صابر، محسن (۱۳۹۹)، «شناسایی و اولویت‌بندی روش‌های یادگیری غیررسمی معلمان دوره اول متوسطه (مورد مطالعه: معلمان دوره اول متوسطه شهر تهران)»، فصلنامه آموزش و توسعه منابع انسانی، س ۷، ش ۲۶.
۶. فتحی‌وآجارگاه، کورش (۱۳۹۸)، اصول و مفاهیم برنامه درسی، تهران: بال.
۷. فتحی‌وآجارگاه، کورش (۱۳۹۹)، برنامه درسی به سوی هویت‌های جدید، تهران: آبیژ.
۸. کریمی، فریبا (۱۳۸۷)، «مطالعه صلاحیت‌های حرفه‌ای معلمان دوره ابتدایی»، فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی، (۴)۲، ۱۶۴-۱۶۵.
۹. ملکی، حسن (۱۳۹۹)، آشنایی با فعالیت‌های تربیتی اجتماعی، انتشارات آبیژ.
۱۰. نادری، امیر؛ غلامحسین حاجی حسین‌نژاد، عزیزالله تاجیک اسماعیلی و حسن‌رضا زین‌آبادی (۱۳۹۱)، «ویژگی‌های اهداف فعالیت‌های فوق برنامه دانش‌آموزان دبیرستانی با رویکرد پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی»، فصلنامه روان‌شناسی تربیتی، ش ۲۴، س ۸، ص ۷۲-۹۸.
11. Albayrak, Hüsnü; Sener, Tülin (2021), The Relationship between Participation in Extracurricular Activities and Motivation of Foreign Language Learning. *International Journal of Psychology and Educational Studies*, v8 n2 p122-132.
12. Altan, Bilge Aslan; Altintas, Havva Ozge (2017), Professional Identities of Vocational High School Students and Extracurricular Activities. *Journal of Education and Training Studies*, v5 n7 p46-52.
13. Asio, John Mark R.; Francisco, Christopher D. C.; Nuqui, Alvin V (2021), The Relationship between Multiple Intelligences and Participation Rate in Extracurricular Activities of Students from a Catholic Education Institution. *Online Submission, International Journal of Professional Development, Learners, and Learning* v3 n1 Article ep2107.
14. Bartkus, K. R., Nemelka, B., Nemelka, M., & Gardner, P. (2012), Clarifying the meaning of extracurricular activity: A literature review of definitions. *American Journal of Business Education*, 5(6), 693-704.
<http://dx.doi.org/10.19030/ajbe.v5i6.7391>.
15. Demydovych, O., & Holik, O. (2020), Speaking club as an interactive extracurricular activity in learning English for professional purposes at medical universities. *Advanced Education*, 7(14), 4-10.
16. Kara, Ömer Tugrul (2016), Views of Turkish Teachers on Extracurricular Activities at Secondary Schools. *Acta Didactica Napocensia*, v9 n4 p1-14.

- means to enhance foreign language teaching. *International Journal of Emerging Technologies in Learning*, 10(1), 72-73.
19. Villarreal, Victor (2017), Differences in Extracurricular Activity Participation Intensity among Middle School Students: Implications for Hispanic Youths. *Journal of At-Risk Issues*, v20 n1 p17-26.
17. King, A. E., McQuarrie, F. A., & Brigham, S. M. (2020), Exploring the relationship between student success and participation in extracurricular activities. *SCHOLE: A Journal of Leisure Studies and Recreation Education*, 1-17.
18. Kuimova M. V., & Polyushko, D. A. (2015), Dramatization of extracurricular activities as a

